

YOSH OILALARDA NIZOLARNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH

Ganiyeva Bonu

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti

Oila psixologiyasi yo'nalishi 4- kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Xodjakulova Diyora Erkinovna

ANNOTATSIYA

Xalqimizda rizqsiz uy bo'ladi, nizosiz uy bo'lmaydi degan naql bor. Faqat ziddiyat mojarodan farq qiladi. Buni quyida batafsil muhokama qilamiz. Darhaqiqat, bolaligidan ko'p ertak eshitgan, keyinchalik ularni turli kitoblardan o'qib chiqqan yoshlarning kelajakdagi oilaviy hayotini yetarlicha tasavvur etishi qiyin. Chunki ertaklarda ham, kinolarda ham qahramonlar bir-biriga yetib borguncha mashaqqat va mashaqqatlardan o'tadi, yo'lda uchragan qora kuchlarni yengib, nihoyat g'alabaga erishadi, «qirq kechayu qirq kun» berib, o'z maqsadiga erishadi. Deyarli barcha ertaklar, filmlar ayniqsa, yoshlarimiz, qizlarimiz sevib tomosha qiladigan hind filmlari aksariyat hollarda shu tarzda tugaydi. Siz ham bunga ko'p marotaba guvoh bo'lgansiz.

Kalit so'zlar:Oila,er-xotin,turmush,ziddiyat,oilaviy hayot

KIRISH

Muvaffaqiyatli oilalarda tarbiyalangan yigit-qizlarning aksariyati otaonasining oilasi, turmush tarzi, o'zaro munosabatlari va boshqa ko'plab narsalarga ega va h.k.larning kelajakdagi oilaviy hayoti uchun ideal deb hisoblanib, oila qurgandan so'ng o'g'il bolalar o'z otasiga, qizlarimiz esa onasiga «ota», «singil», masalan, «xotin bo'lishni orzu qiladilar». "Chunki ular ota-onasi misolida bir-biriga salbiy munosabatda bo'lgan, janjal qiladigan er-xotinlarni ko'rmaganlar. Bunday holatlar, mojarolar yuzaga kelgan taqdirda ham, ularning ota-onalari farzandlariga bu holatni sezdirmaslikka harakat qilishadi. Qolaversa, ommaviy axborot vositalarida ibratli ahil, baxtli oilalar haqida taqdim etilayotgan materiallarda nikoh munosabatlarini biryoqlama, faqat yaxshi tomondan ko'rsatish an'analari bor. Bularning barchasi yoshlarda oilaviy hayotga oid biryoqlama ijobiy fikrlarning shakllanishiga asos bo'lmoqda. Ana shunday ertakdek g'oya va orzular bag'rida oila qurgan yoshlarning oilaviy hayotidagi dastlabki muammolarga duch kelishi bilanoq, oilaviy hayoti o'zlari kutgandek bo'ladi. emasligini, turmush o'rtog'ini tanlashda «xatoga yo'l qo'yganliklarini», avvalgi (to'ydan oldin)ga nisbatan ma'lum darajada (albatta) «salbiy» tomonga o'zgarganliklarini «tushunishni» boshlaydilar.Shuningdek, yosh oilada turmush o'rtoqlar o'rtasidagi munosabatlar rivojlanishining o'ziga xos qonuniyatlari, ayniqsa, yosh kelin-kuyovning etnik va mintaqaviy xususiyatlaridan

kelib chiqqan holda yosh o'zbek oilasida yangi ijtimoiy sharoitlarga moslashish jarayoni bilan bog'liq qiyinchiliklar. Bu ularning munosabatlarida ziddiyatli vaziyatlar va nizolarni keltirib chiqarishi mumkin. Afsuski, bunday jarayonlar deyarli har bir oilada muqarrar va ko'pchilik yoshlar oila qurish arafasida bo'lganida nikohdan umid qilishmaydi. Xo'sh, bu jarayonlar, ya'ni nikoh nizolari kerakmi? Ular er-xotin munosabatlariga qanchalik ta'sir qiladi? O'tmish donishmandlaridan biri to'g'ri ravishda nikohdagi kelishmovchiliklarni janjalga qiyoslagan. Yarimdori achchiq, lekin me'yorida bo'lsa, ishtahani ochadi, me'yordan oshsa, og'iz, lab, tilni kuydirib, yoqimsiz hislar keltirib chiqarishi mumkin. Har qanday oilada u yoki bu darajada ziddiyatli vaziyatlar yuzaga keladi. Oila qanday bo'lishidan qat'i nazar, nizolardan mutlaqo ozod (himoyalangan, kafolatlangan) bo'la olmaydi. Chunki oiladagi shaxslararo munosabatlar odatda ziddiyatli bo'lmaydi. Bu qarama-qarshiliklar ma'lum darajada nikoh munosabatlarining rivojlanishi uchun katalizator bo'lib xizmat qiladi. Ammo ziddiyat va ziddiyat o'rtasida farq bor. Ular bir-biridan kelib chiqishi, tashqi ifodasi, takrorlanish tezligi (soni) va nihoyat oqibatlarini bilan farqlanadi. Hech qanday maxsus mezon yo'q, uning asosida konfliktlarning takrorlanishi, kuchi, darajasi va boshqa ma'lumotlar (ko'rsatkichlar) ni aniq aniqlash (olish) mumkin. Bunda hamma narsa sub'ektning o'ziga, uning shaxsiy, psixologik xususiyatlariga, yoshiga, jinsiga, uning pozitsiyasiga, konflikt qanday qabul qilinishiga va boshqa omillarga bog'liq.

Ma'lumki, bir-biriga mutlaqo o'xshash ikkita odam bo'lishi mumkin emas, chunki shaxs va uning individualligi takrorlanmaydi. Shuning uchun ikki yoki undan ortiq kishidan (shaxslardan) iborat oila ikki yoki uch marta takrorlanishi mumkin emas. Bir oila uchun odatiy bo'lgan shaxslararo munosabatlar tizimi boshqa oila uchun mutlaqo mos kelmaydi yoki biron bir oila uchun unchalik muhim bo'lmagan nizo va uning sababi boshqa oila a'zolarining munosabatlarida jiddiy oqibatlarga olib keladi. Shuning uchun konfliktlarni va ularning sabablarini bitta o'lchov yoki xususiyat bilan ko'rsatish mantiqiy emas. Ammo oilalarning turli toifalarini o'rganish, ularning a'zolarining o'zaro munosabatlarini qiyoslash va hokozolar asosida qandaydir nisbiy xulosalar va fikrlarga kelish mumkinki, ulardan har bir kishi o'zi uchun nisbatan «tegishli» xulosalar chiqarishi kerak. Shuning uchun biz quyida oilaviy munosabatlar va oilaviy nizolar haqida fikr yuritish ekanmiz, ular barcha oilalarga mutlaqo tegishli deb da'vo qila olmaymiz. Quyidagilar ham bizning nisbiy fikrlarimiz.

Oilaviy nizolarning turlari.

Er-xotin o'rtasida.

Qaynona va kelin o'rtasida.

Qaynona va kuyov o'rtasida.

Ovsinlar orasi.

Ota-onalar va bolalar o'rtasida.

Oilada yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nizolarning sabablarini aniqlash va

ularning oldini olish masalalarini ijobiy hal qilish uchun birinchi navbatda ular kimlar orasida sodir bo'layotganini farqlash maqsadga muvofiqdir. Oilaviy nizolarda kim ishtirok etayotganiga ko'ra, ularni quyidagi asosiy turlarga bo'lish mumkin:

turmush o'rtoqlar o'rtasidagi nizolar; qaynona va kelin o'rtasidagi kelishmovchiliklar; qaynота-qaynота o'rtasidagi nizolar; ishg'olchilar o'rtasidagi nizolar; ota-onalar va bolalar o'rtasidagi nizolar.

Bunday nizolarni muvaffaqiyatli hal etishda er-xotinlar bir-birini yaqinroq bilishi, tushunishi, bir-birining salbiy va ijobiy xususiyatlarini o'rganishi, bir-biriga moslashishi, muammolarni hal etishda hamkorlik qilish orqali oilaviy hayotni mustahkamlashi zarur va o'rnatishga xizmat qiluvchi jarayonlar amalga oshiriladi. Boshqacha aytganda, bunday tortishuvlar "er va xotin o'rtasidagi urush - doka ro'moli qurish" kabi nizolar toifasiga kiradi. "Doka ro'molini qurish" turmush o'rtoqlar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantiradi. Ajralish nizolari bo'lsa, ularning yuzaga kelishi va uni hal qilish uchun asos bo'lgan muammo turmush o'rtoqlardan birining manfaatiga qaratilgan. Bunday nizolarda bir tomonning manfaatlari ko'pincha ikkinchi tomonning manfaatlari hisobiga hal qilinadi. Masalan, er yoki xotin o'zi uchun biror narsa sotib olayotganda, er yoki xotinning mehnati tufayli, o'zbek oilasiga xos bo'lgan nizolar orasida er yoki xotinning qarindoshlari bilan. Bunga munosabatlardan kelib chiqadigan nizolar kiradi. Bunday nizolarni hal qilish, ya'ni bir tomonning manfaatlarini qondirish ko'p hollarda ikkinchi tomonning manfaatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Bunday vaziyatlarda norozilik va e'tiroz manfaatlari yo'qolgan tomonda qoladi va bu navbatdagi nizoning paydo bo'lishi uchun asos bo'lishi mumkin. Separatchilik nizolarida nizo hal etilgandan keyin bahsli vaziyat saqlanib qoladi. Shuningdek, ajralish nizolarining sabablari turmush o'rtoqlar o'rtasidagi munosabatlar doirasidan tashqaridagi omillarga bog'liq. Ularning sabablari va ishtirokchilari ba'zan er-xotindan tashqari uchinchi shaxs bo'lishi mumkin va ularning yechimi nafaqat er-xotinning o'ziga, balki bu uchinchi (boshqa) shaxsga bog'liq. Buning natijasida nizolar soni ortadi.

Ajralish konfliktlari ko'p hollarda «chegaralanmagan» konfliktlar bo'lib, ular o'z xarakteri, ishtirokchilari, hal etilishi va oqibatlariga ko'ra nikoh munosabatlari doirasidan chiqib ketadi. Oilaning boshqa a'zolari: qaynота, qaynona va boshqalar ham nikohdagi bunday nizolarga aralashadilar. Ijtimoiy psixologiyada nizo haqidagi nutq, so'z va ma'lumotlar bir og'izdan chiqib, odamlarning keng doirasiga qarab harakatlana boshlaydi. Axborot manbasidan uzoqlashib, undan xabardor bo'lgan va unda ishtirok etuvchi ishtirokchilar soni ortishi bilan uning ko'lami kengayadi. Bu to'qnashgunga qadar u o'zini aybsiz va haqman deb ko'rsatish va bu uchinchi shaxsni o'z manfaatlarini himoya qilishga ko'ndirish uchun bir tomonda gapiradi. Bunda sub`ekt tomonidan qo'llangan so`zlar, ohang, imo-ishoralar, mimika, urg`u kabilar, deyarli barcha og`zaki

va noverbal vositalar voqeaning dastlabki holatidan (konfliktjanjal) yomonroq bo`ladi. Odamlarga mojaro haqida qanchalik ko'p aytilsa, u shunchalik yomonlashadi va oxir-oqibat fojiali oqibatlarga olib kelishi mumkin. Yoshlarimiz oilaviy hayotda sodir bo`ladigan majburiy nizolarga tayyor bo`lishi, ularni bog`lashi, er-xotinni bir-biriga moslashtirishi, o`zaro munosabatlarining rivojlanishini ta`minlashi, har ikkisinin, ya`ni «bizning» manfaati uchun bo`lishi kerak hamda yo'naltirilgan konfliktlarni bog'lash imkoniyatlaridan samarali foydalanishni, ularni salbiy oqibatlarga olib keladigan nizolarga aylantirmaslikni o'rganishlari kerak. Albatta, bo`linuvchi «men» xarakteridagi «cheksiz» to`qnashuvlarning oldini olish va uning oqibatlaridan xabardor bo`lish maqsadga muvofiqdir. Uning yuzaga kelishiga zamin yaratish, o`z navbatida, ana shunday «men» tabiati, «cheksiz» nizolar tufayli er-xotin munosabatlarida nizolarning «eskalatsiyasi» shakllanadi va oilaviy hayot er-xotin uchun «uzluksiz kurash maydoni»ga aylanadi. Bunday ziddiyatli muhit nafaqat bu oiladagi er-xotinning ruhiy dunyosi, asablari, sog'lig'i, ijtimoiy mavqeiga, balki shu oilalarda tug`ilgan va shunday muhitda tarbiyalangan bolalarning ruhiy dunyosiga ham jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday oilalardagi ziddiyatli vaziyat, doimiy janjal va mehr-oqibat ularning asoratlarini nafaqat bu oilalarda qoldirib, balki ularning asoratlarini shu oila farzandlari shakllantiradigan kelajak avlod oilalariga ham olib borishi mumkin. Ularning munosabatlaridagi konfliktlarning rivojlanish sxemasidan ko'rinib turibdiki, yangi tashkil etilgan oilalarda er-xotin munosabatlarining u yoki bu tarzda rivojlanishi natijasida shartli ravishda to'rt xil oila shakllanadi. Bular: o'zaro munosabatlar mustahkamlangan oilalar; munosabatlari vaqtincha mustahkamlangan oilalar; (mojaro) yangi nizolar kelib chiqadigan va takrorlanadigan oilalar; va nihoyat, munosabatlari buzilgan oilalar. Ular orasida eng maqbuli 1-toifadagi oilalar. Har bir yoshimiz shunday mustahkam oila qurishga intilishi kerak. 2-toifa oilalar - munosabatlari vaqtincha mustahkamlangan oilalar. Bunday oilalardagi kelishmovchiliklardan so'ng, er-xotinlar o'z xatolarini vaqtida anglab, kelishmovchilik va nizolardan to'g'ri xulosa chiqarib, birbirini tushunishga harakat qilsalar, ular ham o'zaro munosabatda bo'lishlari mumkin. Qulay shart-sharoitlar yaratilmasa, turmush o'rtoqlar o'z xatolarini tushunish va tuzatish uchun yetarli bilim va tajribaga ega bo'lmasalar yoki bu xatolarni bartaraf etishni istamasalar, shuningdek, katta qarindoshlari, qarindoshlari boy hayotiy tajribalariga asoslanib, yoshlarga umumiy yo'l-yo'riq va maslahat bermaslik, aksincha, yosh oila hayotiga o'rinsiz aralashib ketayotgandek ko'rinadi (afsuski, bunday holatlar o'zbek oilalari tribunalarida tez-tez uchrab turadi), bunday hollarda vaqtinchalik kamayishiga erishiladi.

XULOSA:

Keskinliklar yangi nizolarning paydo bo'lishi bilan kuchayishi mumkin. Konfliktidan keyingi vaziyatning tabiatiga ko'ra uchinchi turdagi oilalar: «nizolar qisman hal bo`ldi -> nizolarning kuchayishi -> yangi konflikt yuzaga keladi >

ular yana qisman hal qilinadi» zanjiridagi oilalar. Chunki ba'zi oilalar (4-toifa) nikoh munosabatlarning yomonlashishi, nizolarning chuqurlashishi, keskinlikning kuchayishi (ayrim hollarda arzimas narsalar ham) tufayli buzilishi mumkin. Albatta, ajralish nikoh va oilaviy munosabatlar uchun ayanchli hodisadir. Ayniqsa, bunday holatlar oilada farzandlar bo'lsa otasiz yoki onasiz qolib ketadi. Ajrashgandan keyin har ikki tomonning ijtimoiy ahvoli keskinlashadi. Ammo oilasi birinchi marta buzilgan odam o'z xatolarini tuzatishi mumkin. Keyingi safar, balki keyinroq «o'z tengini topib» baxtli hayot kechirar. O'zbeklar, shuningdek, tojiklar, qirg'izlar va qozoqlarda boshqa Yevropa xalqlariga nisbatan oila buzilishiga salbiy munosabatda bo'lish an'analari kuchli. Ya'ni, ajralish jamoatchilik fikriga ko'ra qoralanadi. Qolaversa, o'zbek oilalarida qarindosh-urug'larning nikohi boshqa millatlar oilalariga qaraganda ko'proq uchraydi. Toki, bunday oilalarda er-xotin munosabatlari kutilgandek rivojlanmasa, ya'ni ular o'rtasida ziddiyat yuzaga kelsa, bir-birini tushunmasa, bir-biriga to'g'ri kelmasa, psixologik jihatdan yarashmasa, «oilani buzmaslik kerak».

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "INFLUENCE OF HUSBAND AND WIFE RELATIONSHIP ON CHILD UPBRINGING "Tulkinboyeva Makhliyo EURASIAN JOURNAL OF TECHNOLOGY AND INNOVATION Innovative Academy Research Support Center Open access journal www.in-academy.uz[1]
2. "Baxt fo'rmulasi" Tulkinboyeva Makhliyo Journal of Healthcare and Life-Science Research Vol. 2, No. 3, 2023 ISSN:[2]
3. Argyle.M. Baxt psixologiyasi 2 □ nashr.Moskva.Piter.2003.[3]
4. Dalay Lama XIV asr "Baxtli bo'lish san'ati". – 1999 yil.[4]
5. Diener E.Seligman M. E.P. "Juda baxtli odamlar" 2000-yil.[5]